

**ЮРИДИЧНА КОМПОЗИЦІЯ ТА АЛГОРИТМИ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВА ДИТИНИ:
ЮРИДИЧНО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ****LEGAL COMPOSITION AND ALGORITHMS OF CONVENTION ON THE RIGHTS
OF THE CHILD: LEGAL-TECHNOLOGICAL ANALYSIS**

Котик Г.В., аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет

У статті проведено юридично-технологічний аналіз Конвенції про права дитини від 20.11.1989. Досліджено її формальний та змістовний складники, порядок використання правил та вимог створення правових актів. Особливу увагу приділено питанням визначення складових елементів юридичних алгоритмів (персоніфікації та моделі поведінки). Зокрема, встановлено, що у Конвенції закріплено основні права дітей у громадянській, політичній, економічній, соціальній та культурній сферах. Частина положень Конвенції викладено у рекомендаційній формі (преамбула, цілі), більшість – в імперативній формі.

Конвенція має всі необхідні реквізити (назва, дата прийняття, орган прийняття, дата ратифікації, факультативні протоколи та статус Конвенції – данні про підписання та ратифікацію).

Із погляду функціональності вибрано оптимальний обсяг правового акту для розкриття встановлених завдань (усього у тексті 45 738 знаків), що вказує на концентрацію змісту на найбільш важливих положеннях. Текст Конвенції написано чітко, зрозумілою і доступною мовою, оформлено в офіційно-діловому стилі (має переклад державною мовою всіх держав-учасниць). Стиль тексту Конвенції характеризується економічністю використання в тексті мовленнєвих засобів, зв'язністю і послідовністю викладу, експресивною й емоційною нейтральністю, повнотою, цілісністю, завершеністю.

Загальна характеристика юридичної композиції Конвенції свідчить про її високу якість та може бути сконцентрована у таких положеннях: ясність, точність, простота, ефективність, обґрунтованість, відповідність загальним правам і свободам.

Проведений юридично-технологічний аналіз Конвенції підкреслює її основоположне значення серед головних міжнародно-правових актів у сфері визначення, реалізації та захисту прав і свобод дітей.

Ураховуючи аналіз юридичної композиції та алгоритмів Конвенції, ми можемо дійти висновку, що її положення мають універсальний характер і орієнтовані на створення умов належного забезпечення прав та свобод дітей, їх фізичного і психологічного розвитку та комфортного співіснування у сучасному суспільстві.

Одним із ключових напрямів подальших юридично-технологічних досліджень ювенального законодавства слід визначити загально-теоретичне обґрунтування проведення його систематизації в Україні.

Ключові слова: міжнародний договір, модель поведінки, права дитини, юридичний алгоритм, юридична композиція, юридична технологія, ювенальне законодавство.

The article is devoted to legal-technological analysis of the Convention on the Rights of the Child on November 20 1989. Its formal and substantive component, the procedure for using the rules and requirements for the creation of legal acts were studied. Particular attention was paid to determining the constituent elements of legal algorithms (personification and model of behavior).

In particular, it was established that the Convention enshrines the basic rights of children in the civil, political, economic, social and cultural spheres. Some of the provisions of the Convention are set out in a recommendatory form (preamble, objectives), most in an imperative form.

The Convention has all the necessary details (name, date of adoption, body of acceptance, date of ratification, optional protocols and status of the Convention – data on signing and ratification).

From the point of view of functionality, the optimal volume of the legal act for disclosure of the established tasks is chosen only in the text of 45738 signs that indicates concentration of the maintenance on the most important provisions.

The text of the Convention is written in clear, understandable and accessible language, in a formal business style (translated into the official language of all member states). The style of the text of the Convention is characterized by the economy of use of speech in the text, coherence and consistency of presentation, expressive and emotional neutrality, completeness, integrity, completeness.

The general characteristics of the legal composition of the Convention indicate its high quality and can be concentrated in the following provisions: clarity, accuracy, simplicity, efficiency, validity, compliance with universal rights and freedoms.

The conducted legal and technological analysis of the Convention emphasizes its fundamental importance among the main international legal acts in the field of definition, realization and protection of the rights and freedoms of children.

Taking into account the analysis of the legal composition and algorithms of the Convention, we can conclude that its provisions are universal and aimed at creating conditions for proper protection of children's rights and freedoms, their physical and psychological development and comfortable coexistence in modern society.

One of the key areas of further legal and technological research of juvenile legislation is to determine the general theoretical justification for its systematization in Ukraine.

Key words: international agreement, model of behavior, rights of the child, legal algorithm, legal composition, legal technology, juvenile legislation.

Вступ. Забезпечення належного рівня реалізації прав дитини є одним із головних завдань сучасної держави. Реалізація такого завдання відбувається у суворій відповідності з національним законодавством та міжнародними стандартами. У зазначеному контексті особлива увага має бути приділена фундаментальним міжнародним документам у сфері регулювання правового статусу дитини. Безумовно, домінуючу позицію серед таких актів займає Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. Але поряд із цим використання та впровадження у життя положень, які закріплені у правових актах, мають ґрунтуватися на всебічному аналізі їх змісту, форми та зв'язків з іншими актами. Отже, питання, пов'язані з юридично-технологічним аналізом

юридичної композиції Конвенції про права дитини, належать до актуальних питань сучасної юриспруденції.

Окремими аспектами загальнотеоретичних досліджень визначення статусу дитини у міжнародних правових актах займалися О.В. Зубрицька, О.В. Китайка, Н.М. Крестовська, О.В. Максименко та ін.

Особливості юридичної композиції правових актів та алгоритмів у сфері формалізації права досліджувалися Т.В. Кашаніною, Д.Г. Маньком, Р.І. Радейко, І.Д. Шутаком.

Постановка завдання. Мета статті – визначити характерні риси юридичної композиції та особливості компонування юридичних алгоритмів у Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р.

Результати дослідження. Розвиток сучасної держави має ґрунтуватися на високому рівні захисту та створенні належних умов для реалізації прав і свобод людей, у тому числі й тих, хто не досяг вісімнадцяти років. У зазначеному аспекті слід ураховувати, що перспективи існування людства багато в чому засновані на забезпеченні державою максимально можливою мірою виживання і здорового розвитку дитини.

Так, О.В. Максименко вказує, що «з огляду на значущість прав і свобод дитини в забезпеченні нормальної життєдіяльності суспільства варто звернути особливу увагу на права і свободи дітей. На кожному етапі суспільного розвитку ставлення держави до забезпечення прав дітей змінюється. Сучасне суспільство потребує створення окремої системи ювенальної юстиції, для якої забезпечення та захист прав дитини стане пріоритетним напрямом діяльності. Це зумовлено тим, що потреби неповнолітніх розглядаються суспільством, державою і людьми як найважливіші, а з погляду необхідності їх задоволення – першочерговими. Вони є життєво важливими для самого існування та формування особистості молодого покоління» [4, с. 129].

Результатом загальносвітових тенденцій щодо закріплення та захисту прав дітей стала Конвенція про права дитини (далі – Конвенція), яка була прийнята Резолюцією № 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р. Конвенція ООН про права дитини – це угода між країнами, в якій записано, як уряд кожної країни має дбати про дітей. Ця Конвенція була ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789ХІІ (78912) від 27 лютого 1991 р. та набула чинності для України 27 вересня 1991 р. [2]. Окрім того, український парламент ратифікував факультативні протоколи до Конвенції про права дитини, які з того часу стали частиною національного законодавства. Україна, підписавши Конвенцію, взяла на себе зобов'язання щодо забезпечення реалізації та захисту прав дитини згідно з міжнародними стандартами.

Проводячи юридично-технологічний аналіз Конвенції, слід установити особливості її юридичної композиції. На думку Д.Г. Манько, «юридична композиція правового акту відображає стиль викладення матеріалу та юридичні конструкції, які використовувалися при цьому. Юридична композиція правового акту – це особливості конструювання, викладення та ролі в правовому регулюванні соціально-значущого припису, який отримує вираз у правовому акті. Юридична композиція письмового правового акту складається з таких компонентів: змісту, форми, функціональності, мови» [5, с. 92].

Ураховуючи зазначене вище, юридична композиція Конвенції (текст у перекладі, ратифіковано ВР України) характеризується такими положеннями:

1) Конвенцію укладено у формі міжнародного договору щодо визнання, забезпечення реалізації та захисту прав дитини у державах-учасниках;

2) основною метою укладання Конвенції є створення державами-учасниками, у межах їх юрисдикції, належних умов існування і розвитку дитини. Для цього держава-учасниця повинні поважати і забезпечувати всі права, передбачені цією Конвенцією за кожною дитиною, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин. Уживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї;

3) структура Конвенції складається з преамбули, трьох частин та 54 статей. Невід'ємними частинами Конвенції

є факультативні протоколи. Усі елементи структури викладено у логічній послідовності – від загальних положень до конкретних прав і обов'язків;

4) у преамбулі Конвенції чітко визначено перелік міжнародно-правових актів, на основі та у розвиток яких було укладено Конвенцію, зокрема Женевська декларація прав дитини 1924 р. і Декларація прав дитини, прийнята Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 р., Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, а також статуту і відповідні документи спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей;

5) у Конвенції використовуються норми як м'якого (soft law), так і твердого (hard law) права;

6) викладення основних положень Конвенції здійснювалося з використанням різноманітних видів юридичних алгоритмів, зокрема: загальні юридичні алгоритми; юридичні алгоритми, які втілюються в життя завдяки дії; юридичні алгоритми, виражені в матеріальних правових нормах; юридичні алгоритми самостійних правових процедур; письмові юридичні алгоритми; юридичні алгоритми твердого та м'якого права;

7) у Конвенції закріплено основні права дітей у громадянській, політичній, економічній, соціальній та культурній сферах;

8) частина положень Конвенції викладено в рекомендаційній формі (преамбула, цілі), більшість – в імперативній формі;

9) Конвенція має всі необхідні реквізити (назва, дата прийняття, орган прийняття, дата ратифікації, факультативні протоколи та статус Конвенції – дані про підписання та ратифікацію);

10) із погляду функціональності вибрано оптимальний обсяг правового акту для розкриття встановлених завдань (усього в тексті 45 738 знаків), що вказує на концентрацію змісту на найбільш важливих положеннях;

11) текст Конвенції написано чіткою, зрозумілою і доступною мовою, оформлено в офіційно-діловому стилі (має переклад державною мовою всіх держав-учасниць). Стиль тексту Конвенції характеризується економічністю використання в тексті мовленнєвих засобів, зв'язністю і послідовністю викладу, експресивною й емоційною нейтральністю, повнотою, цілісністю, завершеністю.

Загальна характеристика юридичної композиції Конвенції свідчить про її високу якість та може бути сконцентрована у таких положеннях: ясність, точність, простота, ефективність, обґрунтованість, відповідність загальним правам і свободам.

У цілому позитивно оцінюючи текст Конвенції, слід звернути увагу на один достатньо важливий момент: такі ювенальні обов'язки, як вид та міра належної поведінки дитини, у Конвенції відсутні.

У цьому контексті слід погодитися з Н.М. Крестовською, що «доповнення категорії прав дитини категорією її обов'язків забезпечить повноту та повноцінність правового статусу дитини, утвердження самостійності дитини як суб'єкта права та її успішну правову соціалізацію» [3, с. 413].

Розкриваючи особливості конструювання юридичних алгоритмів у Конвенції, слід ураховувати їх правову природу. Із цього приводу Д.Г. Манько зазначає, що «юридичний алгоритм – це закріплена у правовому акті юридична конструкція зобов'язуючого волевиявлення, якою чітко регламентується, хто, в якому порядку та що має зробити або утриматися від дій, або обсяг позбавлень чи наділень певними цінностями такої особи. Аналізуючи зазначене поняття, ми можемо виділити такі ознаки: закріпленість у типовому правовому акті (м'якого або жорсткого права), юридична конструкція, зобов'язуюче

волевиявлення, персоніфікація, модель поведінки, юридично значущі наслідки. Особливості вираження конструкції юридичного алгоритму в тексті правового акту пов'язані з необхідністю точного відображення його складових елементів. Юридичний алгоритм має свою власну структуру, яка складається з персоніфікації, моделі поведінки та змістовного зв'язку між ними. Важливою ознакою є нерозривна пов'язаність елементів структури юридичного алгоритму, що утворюють логічну, послідовну цілісність, в якій сформульовано порядок діянь» [5, с. 109–110].

Персоніфікацією є термінологічна конструкція, яка формалізується у тексті конкретної статті або в іншому елементі правового акту та відображає особу (або коло осіб), котра має здійснити діяння або виконати прийняті зобов'язання відповідно до порядку, встановленого текстом правового акту.

Згідно з положенням Конвенції, головним персоніфікаційним елементом є «держави-учасниці», бо саме вони виступають учасниками Конвенції, підписують її, приймаючи головні зобов'язання та ратифікують (або приєднуються, приймають чи у порядку правонаступництва). Своєю чергою, другорядними персоніфікаційними елементами є: національні державні чи приватні установи, що займаються питаннями соціального забезпечення, суди, адміністративні чи законодавчі органи країн, які стали учасниками Конвенції та виконали всі необхідні умови щодо імплементації положень Конвенції у чинне законодавство.

Своєю чергою, моделлю поведінки в контексті дослідження складових елементів юридичного алгоритму є термінологічна конструкція, яка формалізується у тексті конкретної статті або в іншому елементі правового акту та відображає певну послідовність діянь (дій або бездіяльності), які має або може вчинити особа, вказана у персоніфікаційній частині юридичного алгоритму.

Частина моделей поведінки виражено у рекомендаційній формі (преамбула, цілі), більшість – в імперативній формі (статті Конвенції).

Приміром, у статті 3 Конвенції зазначено, що «держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом і з цією метою вживають усіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів» [2].

У вказаній частині статті ми можемо ідентифікувати персоніфікаційний елемент – держави-учасниці та модель поведінки – забезпечення дитині такого захисту і піклування, які необхідні для її благополуччя, тощо.

Змістовний зв'язок між персоніфікацією та моделлю поведінки відображає співвідношення між ними, які засновані на взаємозалежності та послідовній, логічній взаємозумовленості.

Проведений юридично-технологічний аналіз Конвенції підкреслює її основоположне значення серед головних міжнародно-правових актів у сфері визначення, реалізації та захисту прав і свобод дітей.

У зазначеному аспекті слід погодитися з думкою Т.О. Тітової, яка зазначає, що «Конвенція про права дитини є найновішим міжнародним договором у галузі прав людини, комплексний аналіз положень якої становить інтерес для з'ясування подальшого розвитку міжнародних стандартів прав людини, закріплених у попередніх міжнародно-правових документах щодо прав людини. Ці стандарти мають значення для загального розуміння характеру прав і свобод людини та для повного виконання зобов'язань щодо виконання та дотримання цих прав. Дитина повинна знати свої права, щоб вирости повноцінною особистістю, котра користуватиметься своїми правами на благо, а не на шкоду собі і суспільству. Дорослі повинні знати права дитини, щоб допомогти у їх здійсненні, і поважати їх» [6, с. 13].

Висновки. Ураховуючи аналіз юридичної композиції та алгоритмів Конвенції, ми можемо дійти висновку, що її положення мають універсальний характер і орієнтовані на створення умов належного забезпечення прав та свобод дітей, їх фізичного і психологічного розвитку та комфортного співіснування у сучасному суспільстві.

Безумовно, механічне приєднання до міжнародного акту не дає автоматичного ефекту урегульованості відносин. Це кропітка та складна робота, яку має здійснювати держава на всіх рівнях.

Сьогодні ми можемо вказати на деякі проблемні моменти. Зокрема, А.В. Дакал зазначає, що «дотримання прав дітей в Україні забезпечується все більшою поінформованістю суспільства про ці права; створенням державних установ та інститутів із метою надання допомоги під час здійснення неповнолітніми їхніх прав. Однак ще не вирішено багато проблем, які з роками загострюються; система захисту прав дитини в Україні залишається нескоординованою; відповідальність розділяється між різними міністерствами та відомствами, співпраця між ними є малоефективною. Розв'язати ці проблеми можливо тільки шляхом оптимізації функціонування органів центральної та місцевої виконавчої влади, координації діяльності державних і громадських структур, тісної співпраці урядовців, науковців і громадськості» [1, с. 106].

До зазначених шляхів вирішення проблематики дотримання та створення належних механізмів реалізації прав дітей, на нашу думку, слід додати й ефективну систематизацію законодавства. Сьогодні прийнято величезну кількість правових актів у цій сфері, багато положень яких потребують уточнення, видалення застарілого матеріалу, усунення колізій. Отже, приведення вітчизняної нормативно-правової бази у відповідний стан є запорукою реалізації основних положень загальносвітових стандартів у ювенальній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дакал А.В. Актуальні проблеми формування та реалізації державної політики щодо захисту прав дітей в Україні. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 2. С. 100–107.
2. Конвенція про права дитини ООН від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Крестовська Н.М. Сучасне розуміння прав дитини. *Форум права*. 2011. № 3. С. 409–413.
4. Максименко О.В. Нормативно-правові засади реалізації ювенальної політики в Україні. *Вісник Академії управління МВС*. 2010. № 3(15). С. 126–132.
5. Манько Д.Г. Юридичні технології та алгоритми формалізації права у вимірі юридичної діяльності : монографія. Одеса : Фенікс, 2019. С. 109–110.
6. Титова Т.А. Конвенция о правах ребенка в системе общей регламентации прав человека : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10. ; Уральская государственная юридическая академия. Екатеринбург, 2000. URL: <http://www.dissercat.com/content/konventsija-o-pravakh-rebenka-v-sisteme-obshchei-reglamentatsii-pravcheloveka>.